

УДК 783(477.043.3)

РУКОПИСНИЙ ФОНД УКРАЇНИ – ГРЕЦІЇ ЯК ОСНОВА ДІАЛОГУ ДВОХ КУЛЬТУР

Терещенко-Кайдан Л. В.

У статті йдеться про історичний розвиток рукописної книги в Україні та Греції. При цьому аналізується окремо стан грецьких рукописів в Україні та українських (слов'янських) у Греції. Розглядаються шляхи потрапляння рукописів до скарбниць двох країн та репертуарне наповнення кодексів. Окреслюється регіональне розміщення рукописної книги як в Україні, так і в Греції.

Ключові слова: Україна, Греція, рукописна книга, перекладна, оригінальна книга.

В статье говорится о историческом развитии рукописной книги в Украине и в Греции. При этом основной акцент делается на состоянии рукописного фонда отдельно в Украине и Греции. Рассматриваются пути попадания рукописей в фонды двух стран и репертуарное наполнение рукописной книги. Рассматривается региональное распространение рукописной книги как на территории Украины, так и Греции.

Ключевые слова: Украина, Греция, рукописная книга, переводная, оригинальная книга.

The paper refers to the development history manuscripts in Ukraine and Greece. It is noted separately state of Greek manuscripts in Ukraine and Ukrainian (Slavic) in Greece. Consider ways of getting manuscripts to the treasuries of the two countries and repertory content codes. Defined regional location manuscripts both in Ukraine and in Greece.

Key words: Ukraine, Greece, manuscripts, translations, original book.

Звертаючись до питань діалогу культур України – Греції, відразу подумки потрапляєш у те далеке минуле, коли цей діалог тільки зароджувався. Яким же чином минуле може відчинити нам двері? Лише звернувшись до збережених артефактів у вигляді речових доказів чи рукописної спадщини, можна підняти завісу й зазирнути у потрібний час чи дізнатися про необхідні факти.

Мета цієї роботи полягає у сприянні відродженню рукописного надбання України – Греції заради збереження національної спадщини та розуміння розвитку культурного діалогу двох країн.

Той, хто хоч раз у житті тримав у руках рукописну книгу, бачив поживкві від часу, вкриті дрібними рядками старанно виведених літер аркуші, той доторкнувся до глибин історії, занурився у її витоки, зустрівся з народною мудрістю. Адже тільки рукописна книга здатна розповісти про духовні та матеріальні цінності народу, зберегти й донести надбання багатьох поколінь.

Сьогодні, у часи панування нано-технологій та розгалуженого інформаційного простору та глобалізаційних процесів, де навіть друкована книга може зникнути у вихорі інновацій, рукописна спадщина залишається непорушним скарбом – носієм традицій народу, продовжує виконувати свої призначені часом непорушні функції.

Недарма у сучасній джерелознавчій науці побутує думка, що рукописна спадщина – це не просто витвір мистецтва, що зберігається заради милування, а “генетичний код народу” [1]. Вона живе серед нас і впливає на наше життя. Спробуйте знайти такого фахівця, котрий не звертався б до рукописів та не опирався на вилучені з них факти. І ви не зможете, мабуть, відшукати жодного такого вченого. Тому тема даної роботи є актуальною та науково доцільною.

У статті для розгляду обрано дві потужні у культурному та історичному плані країни: Україну та Грецію. Вони з певного історичного етапу мають духовну спорідненість. Але кожна з них має і власну, самобутню культуру, історію, мову, традиції. Зрозуміло, що величезного значення набувають взаємовпливи. Наприклад, слов'янська мова базується майже виключно на грецькому уставі, а афонський грецький церковний спів Свято-Пантелеймонова монастиря містить дуже солідні

вкраплення слов'янських інтонацій, що робить його навіть кращим за оригінальний грецький спів. Але рукописна спадщина свідчить про розвиток окремих країн та народів. Тому в Україні нам доведеться розглядати грецький рукописний фонд, а у Греції – слов'янські кириличні рукописи. Чому слов'янські, а не українські? Тому що дуже легко можна сплутати, наприклад сербський з українським чи болгарським. Кожен з кодексів потребує індивідуального, ретельного вивчення.

Отже, звертаючись до рукописного фонду України, розглядаючи грецьку рукописну спадщину, можна відразу говорити про те, що в Україні зберігається багато кодексів грецького походження. Всі вони грекомовні та охоплюють багато регіонів України: Київ, Ніжин, Маріуполь, Одесу, Львів, Харків, Крим тощо.

В Інституті рукописів м. Києва зберігається велика колекція рукописної книги грецького походження. Дослідивши їх, ми дійшли думки, що в Україні існувала потужна грецька діаспора, що мала власні церкви, де читали й співали за грецькими рукописними книгами. Були власні грецькі законодавчі та фінансові структури, що здійснювали свою діяльність у тих регіонах України, де було велике скупчення грецьких громад. Такі осередки збереглися в Києві, Одесі, Криму, Маріуполі, Ніжині, Львові тощо. На цьому наголошує у своїх працях Є. Чернухін [3].

У дослідженні Є. Чернухіна досить чітко описаний стан рукописного грецького фонду, що міститься в Україні в цілому і в м. Києві зокрема. Серед рукописного надбаня, виявленого Є. Чернухіним, значаться й оригінальні грецькі церковно-співацькі нотні кодекси, й церковно-богослужбова, й священно-богослужбова література, праці філософського змісту тощо.

Надання цього рукописного матеріалу є надзвичайно корисним і цінним для сучасної мистецтвознавчої та культурологічної науки. Потребує дослідження ціла низка питань: відповідність грецьких джерел, що містяться в Україні, грецьким кодексам, що виконуються в Греції, наявність українських, місцевих впливів у тих грецьких рукописах, що містяться в грецьких рукописах українських зібрань, дати і періоди, до яких належить рукопис; шляхи потрапляння рукопису в Україну й до зібрань тощо.

Рукописна книга упродовж семи століть була тим цінним товаром, що вивозився у різні країни світу, і Греція – не виняток, а скоріше перший кандидат на пошук та відродження української рукописної книги. Рукописні книги українцям замовляли, їх вивозили вчені мужі, що мандрували світом у пошуках розуміння та істини, книги вивозили й завойовники, їх дарували й продавали. Величезна частина рукописного надбаня виїхала з України разом із ученими монахами, які вирушили на молитовний подвиг до Греції.

Історія української рукописної книги має такі періоди:

1) період сакрального статусу. Він охоплює X–XVI ст., коли, крім рукописної книги, на українських землях не існувало інших типів книжкової продукції. Репертуарне наповнення рукописної книги з'ясоване частково. Весь український рукописний фонд умовно можна поділити на перекладну та оригінальну літературу. Зрозуміло, що в цей період переважала перекладна література, адже рукописна книга прийшла на українські землі разом із хрещенням та церковною відправою і, зрозуміло, була перекладною.

До перекладних джерел належать такі, на даний час відомі пам'ятки: Житие Андрея Юродивого, "Космографія" (християнська топографія), "Історія Іудейської війни" Йосипа Флавія, "Пчола", "Олександрія" Псеадоксплісфена, "Сказание о спасении храму Св. Софії у Царграді", апокрифічне житіє Мойсея, апокрифічні повісті про Саламона [3], церковно-богослужбова та священно-церковна література тощо

Переклади здійснювалися з грецької та єврейської мов.

Оригінальні твори, що виникли на українських землях, були різноманітними за жанрами та напрямками. Це проповіді, агіографії (святожителіси), мандрівки (ходіння) тощо;

2) період десакральний. Характеризується появою нових вкраплень у структуру рукописної книги. Це пов'язано з уведенням нового шкільництва, секулярного книжкового реєстру та новими реформаційними віяннями. Хронологічно цей період тривав з XVI до XVIII ст. У цей час з'являється маса нових кодексів, що містять у собі реформовану культурну ситуацію.

Отже рукописна спадщина України і Греції є надзвичайно багатою, наповненою джерелами, що потребують індивідуального підходу та дослідження й заслуговують на окрему увагу.

Дослідження рукописного фонду України та Греції, безперечно, наблизить і допоможе у продовженні та розвитку діалогу культур України і Греції.

Література

1. Запаско Я. П. Українська рукописна книга : пам'ятки книжкового мистецтва / Я. П. Запаско. – Львів, 1995. – 478 с.
2. Фріс В. Історія кириличної рукописної книги в Україні X–XVIII ст. / Віра Фріс. – Львів, 2003. – 187 с.
3. Чернухін Є. Грецька рукописна спадщина в Києві / Євгеній Чернухін. – К., 2004. – 310 с.